

ГОДИНА XIII

СЕПТЕМВРИЙ — ОКТОМВРИЙ

КНИЖКА 4

ФИЛОСОФСКИ ПРЕГЛЕДЪ

СЪДЪРЖАНИЕ

1. С. Бояновъ: За границите на човешката интимност. — 2. Мих. Димитровъ: Новъ опит за обясняване на смъха и хумора. — 3. Дим. Димитровъ: Душевни прояви у бездетните. — 4. Дечо х. Деневъ: Тарикатството съ огледъ на българския тарикатски езикъ. — 5. П. Войниковъ: Въ защита на класическото образование. — 6. Проф. Андрей Стояновъ: Изъ психологията на музикалното творчество. — 7. Ангелъ Бънковъ: Философското дъло на Ив. Гюзелевъ (II). — 8. Въпроси и отговори (Богомилство и толстоизъмъ. Отъ Хр. Недѣлковъ). — 9. Философска книжнина.

ДВУМЕСЕЧНО
СПИСАНИЕ

РЕДАКТОРЪ
проф. Д. МИХАЛЧЕВЪ

СОФИЯ
1941

Въ защита на класическото образование

„Философски прегледъ“ даде място, въ своя отдељъ „Въпроси и отговори“ (1940, кн. IV, стр. 421—423), на едно мнение върху книгата „Хуманитарно или реално образование“, издадена отъ Просветния съюзъ. Въ това мнение неговиятъ авторъ, г. Цв. Петковъ, взима страна въ спора за насоката на нашето училищно образование, като критикува остро хуманитарното образование. Тъй като списанието, което даде гостоприемство на г. Петкова срещу изучаването на класическиятъ езици, обещава, че ще даде място и на други гледища по повдигнатия въпросъ, ползвамъ се отъ случая да кажа няколко думи въ отговоръ на застъпеното въ въпросната статия на списанието становище. Бързамъ да предупредя, че нямамъ намѣрение да правя тукъ подробна анализа на дветъ борещи се тези. Азъ самиятъ обнародвахъ вече една статия по въпроса въ сп. „Просвета“ (въ книжката отъ декемврий 1939 г.).

И тъй, нека разгледаме по отдељно няколко отъ мислите, съ които г. Цв. Петковъ е убеденъ, че е сразилъ безъ остатъкъ двама отъ застъпниците на класическото образование у насъ, г. г. проф. Дечевъ и Ив. Раевъ. Прочее, споредъ него, класическото образование въ България се свеждало до изучаване на мъртви езици, които никога „не се усвояватъ масово отъ учениците“. Най-напредъ, не знамъ дали има някоя страна на свѣта, въ която да се смѣта, че класическото образование е възможно безъ изучаване на тия мъртви езици, и второ, не ми се вѣрва дори въ най-напредналите въ културно отношение държави да иматъ намѣрение да правятъ отъ латински и гръцки „масово усвоявани“ езици. Латински и гръцки — това е хиляди пъти казано — не се учатъ, за да бѫдатъ масово усвоявани, а по редица други съображения, за които тукъ е невъзможно да се говори въ подробности. Но основната цель на класическото образование е прекрасно изразена отъ г. проф. Дечевъ въ цитувания отъ г. Цв. Петковъ откъслекъ: да направи индивида активно да участва въ творческото дѣло на общочовѣшкия животъ.

Колкото се отнася до твърдението на г. Петковъ, че надмошието на класическото образование означавало „да се работи противъ народа и културата му“, то едва ли се нуждае отъ оборване. Ще запитамъ само г. Петкова, смѣтали той, че надмошието на класическото образование въ Германия, Англия, Франция, Италия и всички останали страни, които отъ вѣкове сѫ на чело на човѣшката цивилизация, —

и то цивилизация, изградена върху темелите на гръко-римската, — е било изразъ на борба срещу народите на Западна Европа и тяхната култура?! Та тая западна култура — добра или лоша, това е вече другъ въпросъ — нали тя е създадена именно подъ влиянието на класическото образование? Нали Ренесансът е тъкмо възражда и създава (оттамъ иде и самото му име!) на древно-класическата традиция, възраждане, което сложи край на сръдновъковието и отвори пътя на днешната, на нашата обща европейска цивилизация? Класическото образование не може да отчуждава хората „отъ живота на народа и на човечеството“ по простата причина, че то е най-чистата есенция на хуманитарното образование, сиреч на образоването, което целѝ да сближи човѣка съ човѣка, да го насочи къмъ облагородяване на човѣшкия духъ, къмъ възвеличаване на духовната красота и на обичъта къмъ всички люде, били тѣ отъ собствения му народъ, или отъ останалия свѣтъ. Противното може да твърди само човѣкъ, комуто не е ясна ролята, изиграна презъ столѣтия отъ класическото образование за създаване на нова, собствена национална култура въ всяка една отъ страните, които днесъ сѫ на чело на човѣшката мисъль. Та кой не знае днесъ, какво отношение сѫ имали къмъ собствения си народъ и къмъ цѣлото човечество люде като Гладстонъ, Болдуинъ, Жанъ Жорѣсъ, Ерио (споменавамъ само нѣколцина отъ стотиците класици — народни водачи), минали всички презъ класическата школа, станали всички любимици на народните маси и борци за правда, човѣщина и международно разбирателство? Кому не е известно, че най-големите творци на национална култура на своите народи сѫ почти всички не само съ здраво класическо образование, но и поклонници на гръко-римската древност и нейната цивилизация? Нуждни ли сѫ имена? Или е достатъчно да спомнимъ Данте, Шекспиръ, Байронъ, Гьоте, Лесингъ, Расинъ, Молиеръ, Монтескьо, Русо и колко още други великаны на мисълта? Смѣта ли г. Петковъ, че това сѫ все личности „извѣнъ времето и пространството на своите народи.“ Безспорно, тѣ сѫ извѣнъ времето и пространството на тия народи, но само доколкото величието на тяхното творчество е станало достояние на всички времена и всички народи по земното кѣлбо.

Не по-малко невѣрни сѫ и по-нататъшните твърдения на г. Петкова, който се опълчва срещу О. Шпенглеръ, като дори му дава уроци по история на германския народъ. Явно, г. П. сигурно не е схванал добре смисъла на думите у Шпенглера, цитувани отъ г. проф. Дечевъ. Когато се говори, че класическото образование създава дисциплина на духа и го учи на редъ, това, разбира се, не значи, че то може да претвори единъ човѣкъ, ако той е природно лишенъ отъ способността да приеме тия качества. Щомъ

човѣкъ е лишенъ отъ природни дарби, ако е роденъ, напр., неспособенъ да мисли, тогава никакво образование на свѣта не може да му помогне: нито ученето на математиката може да направи точно мисленето на единъ решително не-податливъ на правилно разсѫждаване мозъкъ, нито изучаването на логиката би смогнало да го направи логиченъ, нито пъкъ изучаването на етиката може да прероди морално единъ покваренъ до дѣното на душата си индивидъ. Ала никой здравомислещъ човѣкъ не се е съмнявалъ нѣкога въ това. Образоването може да действува само тамъ, гдето има благоприятна почва за неговите семена. А че Василь Левски билъ организаторъ, безъ да е училъ латински, това е доводъ отъ рода на тия: Ботевъ е билъ голѣмъ поетъ, безъ да е училъ метрика; Христосъ, Буда и Мохамедъ сѫзъдвали религиозни учения, безъ да сѫчили богословие; Сократъ и Талесъ сѫчили велики философи, безъ да сѫчили философия, така както ние я разбираме. Но всичко това съвсемъ не значи, че е безполезно да се учи литература, философия и история на религии.

Г-нъ Цв. Петковъ твърди още, че да се изучаватъ грѣцки и латински нѣмало смисъль и поради това, че, отъ една страна, тѣ не се изучавали добре, а отъ друга, можели сме да си служимъ и съ преводи. Тукъ ще кажа, както вече имахъ случай да пиша и по-рано, че лошото изучаване на единъ предметъ съвсемъ не е причина да бѫде той изхвѣренъ отъ училищата. А ако е въпросъ за качеството на преподаването въ нашите училища, което е много по-сѫществена проблема за разискване, то умѣстно ще е да се установи, дали, напримѣръ, модерните езици се усвояватъ „по-масово“ и дали отъ изучаването на тѣй наречените реални предмети учениците извлечатъ по-голѣма прѣка полза (напр. отъ химическите формули и отъ дескриптивната геометрия!), отколкото отъ класическите езици. Безспорно е, че преводите могатъ да запълнятъ една празнина, но, общо казано, културата, която се задоволява съ преводи, е „ерзацъ култура“. Би ли желалъ г. П. да посочи, да речемъ, нѣкой добъръ познавачъ на френската литература и на френския духъ, или на германската култура и на германския народъ, който никога презъ живота си не е училъ нито дума френски или нѣмски, а си е служилъ само съ преводи? И въ съвременна Русия бѣха помислили за кратко време, че древно-класическата култура е безполезна и че е достатъчно само да се преведатъ нѣколко по-бележити произведения на старите автори. Днесъ въ Съветския съюзъ, въ страната на реализма, на боготворенето на техниката и на материалната култура, се явяватъ все повече и повече отлични познавачи на стария свѣтъ и неговата цивилизация. Тамъ античниятъ миръ е вече отново на такава почти, че неотдавна

вестниците съобщиха, какво въ СССР било организувано внушително чествуване на древно-гръцкия медикъ Хипократъ, по поводъ на което съ били образувани комитети от видни съветски люди на мистъръта и съ били издадени преводи и книги, въ които се славослови единъ представител на „мъртвата“ епоха на древността!

Най-после, г. Петковъ е недоволенъ, че вмѣсто да търсимъ завети въ своята история, намирали се българи (като г. Крумъ Димитровъ), които искали да ги търсимъ „и въ земята“ — намекъ за затворените въ нея старини! Съ други думи, споредъ г. Петкова, историята си е готова, написана въ учебниците и оттамъ ще я учимъ: нѣма нужда отъ нови издирвания (макаръ че самата дума „история“ значи издирване), нѣма какво да се ровимъ по земята и да вадимъ оттамъ разни камъни (като напр. развалините отъ Плиска и Преславъ — нашата национална гордостъ!), разни стълбове и плочи съ надписи на нѣкакъвъ си мъртъвъ гръцки езикъ (като е случаятъ съ първите български паметници, чието намиране хвърли нова свѣтлина върху нашето най-старо минало). Може-би г. П. смята, че техничитѣ, инженеритѣ, естественицитѣ, т. е. хората, които не съ „извѣнъ времето и пространството на нашия народъ“, биха били по-добри български историци, биха разкрили по-вѣрно истинския обликъ на нашето историческо минало, нежели покойните Златарски и Никовъ и живите Мутафчиевъ, Филовъ, Дечевъ, Кацаровъ и всички останали, които почти всѣки денъ допринасятъ по нѣщо ново за по-пълното и вѣрно виждане на нашето минало. Естествено, има и неспециалисти, които съ своя здравъ природенъ умъ могатъ понѣкога отлично да прозиратъ въ миналото и да разкриватъ неговия истински духъ, но и тѣ, за да направятъ това, трѣбва да се основаватъ на реални факти, често изравняни изъ земята! Мисли ли г. П., че всички тия наши учени, които по-горе споменахме, не дължатъ нѣщичко и на своята класическа култура,resp. на своите познания специално по гръцки езикъ, за изнасянето на тѣй замъглените отъ булото на времето проблеми на ранната наша история?

Накрай дължа да кажа и да подчертая, че „класицитѣ“, поклонниците на величието на древния свѣтъ, по природа не съ заслѣпени фанатици. Тѣхниятъ голѣмъ представител Зйелински е най-доброятъ свидетель за това. Тѣ защищаватъ едни методи на образование, поддържатъ по начало изучаването на гръцко-римската култура, като основа на днешната европейска цивилизация, защото съ разумно убедени въ неговата полза, но безъ и да помислятъ да отричатъ реалното образование и да подценяватъ величието на съвременната материална култура.

ПЕТКО ВОЙНИКОВЪ